

Heydər Əliyev ideyalarının təntənəsinə inanırdı

Şanlı Zəfər Həsən Mirzəyevin müqəddəs arzularına işıq saldı

Bu il noyabrın 26-da filologiya elmləri doktoru, professor, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar elm xadimi Həsən İbrahim oğlu Mirzəyevin anadan olmasının 94 ildiridir. O, tez-tez əhatəsində olan insanlara dünyanın əbədi olmadığını xatırladırdı. Həsən Mirzəyev bu sadə həqiqətlə bərabər, əməllər ilə əbədiyyət qazanmağın mümkün olduğunu insanların yadına salırdı. Həsən Mirzəyevi tanıyanlar onu da bildirdilər ki, o, uğursuzluğa görə ruhdan düşmür və bəziləri kimi bunun səbəbini başqalarında deyil, özündə axtarmağı lazım bildirdi. O, Fyodor Dostoyevskinin dediyi kimi, həyatı onun mənasından daha çox sevirdi. Bəlkə bunun üçün idi ki, ətrafındakı insanlar Həsən Mirzəyevi tükənməz enerji mənbəyi sayırdı.

Mahirə HÜSEYNOVA,
ADPU-nun *Beynəlxalq əlaqələr*
üzrə prorektoru, filologiya üzrə
elmlər doktoru, professor

O, tələbələrinin yanında quru nəzəriyyələrin, cansız, şablon fikirlərin və həyat ilə heç bir əlaqəsi olmayan, təcürbədə yoxlanıla bilməyən, mücərrəd mühakimələrə əsaslanan şolastik yanaşmaları rədd edən, axtarıbda olmağı hər bir yaradıcı insan üçün başlıca keyfiyyət sayan müəllim olaraq qalıb. Buna görə idi ki, Həsən Mirzəyev rəhbəri olduğu kurs və diplom işlərinin mövzusunda həssaslıqla yanaşır, o mövzunu təklif edənlərdən də həmin həssaslığı gözlədiyini gizlətmirdi. Professor tələbələrinə elmdə heç bir mübahisə predmeti və perspektivi olmayan mövzulardan uzaq qaçmağı tövsiyə və tələb edirdi. Bizim tələbə olduğumuz zamanlarda, 1980-ci illərin əvvəllərində, o, bütün yetirmələrinin, xüsusilə, bugünkü Ermənistan və Gürcüstandan olan tələbələrindən daha çox toponimlərlə əlaqədar mövzular işlənilməsinə tələb edirdi. Onu xatırladıq ki, onda həmin mövzular indiki kimi, elmi olmaqla bərabər, siyasi zərurət də sayılırdı. Bir dəfə adımı xatırladığım tələbə yoldaşlarımdan biri "Niyə həmin mövzulara bir belə diqqət ayırmırsınız, Həsən müəllim? sualına isə professorun cavabını unutmamışam və heç vaxt da unutmayacağam: "Ona görə diqqətliyə ki, qızım, toponimlər cəmiyyətin və bütövlükdə bəşəriyyətin inkişafında əvəzsiz elementdir. Onların hər birində bizim ata-babalarımızın nəfəsi, xalqımızın keçirdiyi yerlərdə izi, nəfəsi qalıb. Əgər bu gün bizim hər birimiz o izləri qorumasaq, onların qayğısına qalmasaq, baxımsız evlər kimi günün birində itib-batacaq".

Bu, alim-vətəndaş hisslərinin ifadəsi idi. Həmin mükalimədən az sonra Həsən Mirzəyev növbəti mühazirələrin birində yenidən həmin söhbətə qayıtdı. Qayğılı və həmin qayğının bütün üz cizgilərində hakim kəsildiyi tutqunluqla mühazirənin mövzusunda 5-10 dəqiqəlik kənara çıxacağımla elan edən professor, bir həftə əvvəl bir qrup tələbə ilə etdiyi söhbəti yada salaraq, 75 nəfərlik auditoriyaya xitab etdi: "Əlbəttə, onu sizlər də yaxşı bilirsiniz ki, toponimlər müəyyən bir ərazi hüddüdlərində onların məcmusunu ifadə edir; çoxəsrlik xalq yaradıcılığının, coğrafi adların yaradılmasının nəticəsi olaraq meydana gəlir. Toponimlərin əsas xüsusiyyəti onların sabitlik, canlılıqdır və buna görə də ən qədim abidələr kimi xalqına xidmət edir, bəşər tarixinin, mədəniyyətinin və dilinin dərinliklərinə nüfuz etmək üçün bizə imkan verir. Bir çox toponimik adlar onları yaradanlara şahidlik edir, bir-birini əvəz edən müxtəlif tayfalar və xalqlar nişan verir. İstənilən ərazi ilə tanışlıq, istər ölkə, istər şəhər, istər kənd olsun, forqi yoxdur, onun toponimləri xalqın poetik dizaynı, xalqın xarakterinin, tarixinin, meyl və məişət xüsusiyyətlərinin danışan dilidir. Ona görə

rə, mühazirənin mövzusunda kənara çıxdım ki, bunları bir daha sizə xatırladım". Həsən müəllim bu sözlərdən sonra auditoriyanın pəncərəsindən darsıqal, sanki havasızlıqdan tənəffüs olmaq üçün küçüyə baxdı və gözələnildən Tufarqanlı Abbasdan üç bəndlik qoşma dedi:

*"Bəd övladı zəl başdan tanırım,
Çör-çöp yığar, yad ocağın yandırar.
Sahar durar ar-namusun gözləməz,
Suyu təkər, öz ocağın söndürər."*

*Ulğun çuşa gəlsə, köpük yağ olmaz
Söyüd bar gətirsə, bağça, bar olmaz
Zibil təpə olsa, güllük dar olmaz,
Yel əsəndə alçaqlara endirər."*

*Abbas bu sözləri deyər sərinəndən,
Arxı vurur, suyu gəlsin dərinəndən,
El bir olsa, dağ oynadar yerindəndən,
Söz bir olsa, zərbi kərəm sındırar."*

Həmin səhnəni unuda bilmirəm. O, adamlarda vətəndaş mövqeyi axtarırdı və onu qeyd etməyi lazım bilirdim ki, Həsən Mirzəyevin müəllim-alim-ictimai xadim olaraq yaranan portretini tamamlayan ən mühüm detal məhz onun mövqeyi hesab oluna bilər.

Professorun Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən ali məktəb tələbələr üçün dərslər vasitəsi kimi təqdim edilmiş və 1997-ci ildə nəşr olunan "Aşiq poeziyasında yaşayan adlarımız və tariximiz" kitabı dil faktlarının toplanmış arealın genişliyi ilə heyranətamizdir. Azərbaycan aşıqları və el şairləri, Azərbaycan xalq dastanları, Azərbaycan aşıq ədəbiyyatının ayrı-ayrılıqda ən nəhəng nümayəndələri, həmçinin müasirləri olan aşıq və el şairlərinin sayı-hesaba gəlməyən yaradıcılıq nümunələrini tədqiqatçı cəlb edərək qədim tariximizin qatlarına emir, yaşayan adları, onların etimologiyasının izi ilə gedə bildirdi. Professor Qəzənfər Kazımov onun bu keyfiyyətlərinə stimül verən amili belə qiymətləndirirdi: "Həsən Mirzəyev filologiyamızda müasir ədəbi dilimizin morfoloqiyasını, xüsusən dilin quruluş xüsusiyyətlərini sinxron, diaxron aspektlərdə araşdırmaqda, o cümlədən xalqın qədim tarixini, dilini, milli orijinallığını daha yaxşı mühafizə edib saxlayan feillərin mahir tədqiqatçısı kimi məşhurdur. Lakin professor haqiqi bir filoloq kimi el sənətinə-aşıq ədəbiyyatına da dərinləndirirdi və bu sahənin vürğünüdür. "Aşiq poeziyasında yaşayan adlarımız və tariximiz" kitabında müəllif əsasən onomastik leksikanın tədqiqi ilə məşğul olmuş və xüsusən adları bir küll halında bütün sahələr üzrə nəzərdən keçirmişdir".

Bu kitabında Azərbaycan aşıq poeziyasının izinə düşüb Gəncə, Ordubad, Naxçıvan, Dərbənd, Şamaxı, Şəki, Savalan, Şəmkir, İrevan, Qazax, Göyçə, Qarabağ, Dərələyəz, Qafqaz və başqa toponimlər əsasında dilimizin tarixinə qoşulub gedirik. Buna görədir ki,

Həsən Mirzəyevin türk mənşəli etnonimlər və bu etnonimlər əsasında yaranan toponimlərlə bağlı mülahizələri elmi olduğu qədər inanırdıdır.

Həsən Mirzəyev bu silsilə tədqiqatların davamı olaraq heyranəmiz zəhmət tələb edən böyük elmi əhəmiyyətli növbəti əsərlər yaradıb. "Dərələyəzin toponim və şivə sözləri", "Dərələyəz folkloru", "Qərbi Azərbaycanın Dərələyəz mahalı" (ensiklopedik məlumat), "Dərələyəz mahalının toponimləri və şivə sözləri" kimi sanballı monoqrafiyalarında Dərələyəz mahalının etnoqrafik mənzərəsini ortaya qoyan professor, Azərbaycan dilçiliyində bu istiqamətdə gedən prosesləri sürətləndirməklə, oxşar mövzuda aparılan elmi axtarışlara impuls verirdi. O axtarışların içərisində Qərbi Azərbaycandakı toponimlərlə bağlı araşdırmaları xüsusi yer tutur. Dərələyəz mahalının toponimiyasının əsas fondunun türk-mənşəli adlar təşkil etdiyi birmənalıdır. Azərbaycanca, əlbəttə, o cümlədən, onun təbii sərhədləri içərisinə daxil olan indiki "Ermənistan dövlətinin" ərazisində xəzər, qıpçaq, oğuz-səlcuqlarla bağlı toponim layları kifayət

lik illərindən tanıyanların dediklərindən də məlum olur ki, Həsən Mirzəyev bütün şüurlu həyatı boyu bu inanım arxasında gedib.

Onu Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinə, Azərbaycan dilçiliyi ixtisası üzrə aspiranturasına götürən də o inam olub və ömrünün sonunadək orada çalışıb. O, burada müxtəlif illərdə müəllim, baş müəllim, dosent, professor, dekan müavini və kafedra müdiri vəzifələrini tutub.

O, dilçiliyin müxtəlif problemlərinə dair bir sıra sanballı tədqiqatları ilə tanınırdı, alimin xüsusən Qərbi Azərbaycanın yer adları ilə bağlı araşdırmaları milli tarixi öyrənilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edib. Bu illərdə professor Həsən Mirzəyevin 200-dən çox elmi əsəri, o cümlədən 25 kitabı, 10-a yaxın dərslər vasitəsi işıq üzünə gətirib və o detallı xatırladığı ki, bu kitab və məqalələr alimin elmi yaradıcılığını əks etdirən statistik göstəricilərdir. Bu elmi axtarışların subyektivi olan mövzular isə müəllifin daxilindən gələn istəyin hara istiqamətləndiyini ifadə edən göstəricilərdir. Bunun üçündür ki, professor Həsən Mirzəyevi yaxından tanıyan dilçilər onun tədqiqat

fonetik, frazeoloji, etimoloji xüsusiyyətlərinin zənginliyi, rəngarəngliyi və başlıcası, fərdiliyi ilə digər nitq hissələrindən fərqlənir. Bundan əlavə, feillər üçün xarakterik xüsusiyyətlərdən biri onun dilin milli orijinallığını və qədim ünsürlərinin daha yaxşı mühafizə etməsidir. Ona görədir ki, dilçiliyimizdə feillərlə bağlı daha intensiv diskussiyaların, elmi mübahisələrin indi də şahidi oluruq. Kateqoriyaların çoxluğu, fərdiliyi, dilçiliyin əksər sahələri ilə sıx bağlılığı, çoxşaxəliliyi və digər xüsusiyyətləri bu bəhsi, bu bəhsə əlaqədar sahələri söz yaradıcılığı baxımından hətərfəli tədqiq etməyi zəruri edirdi. Ümumi dilçilikdə, o cümlədən türkologiyada mübahisəli, həmçinin maraqlı səsiciyyəti xüsusiyyətləri ilə zəngin olan Azərbaycan dilində feil sifət və təsirli-təsirsiz feillər mövzusu 70-80 ildən artıq müddətdə gah feil, gah da feili sifət bəhsinə daxil edilib. Ona görədir ki, bu istiqamətdə aparılan elmi axtarışların dərslər vasitəsi kimi çap olunmasının zəruriliyini Azərbaycan dilçiliyi məktəbinin ən görkəmli nümayəndəsi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, professor Əbdülməlik Dəmirçizadə belə əsaslandırır: "Həsən Mirzəyevin yazmış olduğu "Müasir Azərbaycan dilində düzəltmə təsiri və təsirsiz feillər" adlı dərslər vasitəsi çox aktual problemi əhatə edir. Dilçilik ədəbiyyatında bu problem haqqında geniş məlumat olmadığı üçün tələbələrə məlumatlı çəkilir. Ona görə də bu dərslər vasitəsinin tezliklə çap olunması ali məktəblərin filologiya, ibtidai məktəb pedaqogikası və metodikası fakültəsi tələbələr üçün böyük köməkdir".

Professor Həsən Mirzəyev o alimlərdən biridir ki, elmi və ictimai fəaliyyəti vətəndaş təşkil edir. Tələbələr, həmkarları, həyatda onu tanıyan kim varsa, onun vətəndaş mövqeyinin şahidi olubdur. Bunu təsdiq edən faktlardan biri bəzədə: o, 1957-ci ildən sıralarında olduğu Kommunist Partiyası sıralarından Sovet qoşunlarının 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə Bakı şəhərinə daxil olaraq dinc əhaliyə qarşı qəddar cinayətlər törətdikdən dərhal sonra etiraz əlaməti olaraq çıxdı.

Böyük alim Həsən Mirzəyev hər məqamda həqiqətin və həqiqət ocağı bildiyi xalqının yanında olub. 1990-cı ildə Bakı Şəhər Sovetinin deputatı olarkən də, o, həqiqətdən kənər düşmədi, iki dəfə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin üzvü olaraq da.

Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində, Azərbaycan təleyüklü məqamlarını yaşayan zamanlarda da Həsən Mirzəyev vətəndaş seçiminə təərəddid etmədi, Azərbaycanın gələcəyi, onun nicatı naminə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin yanında yer tutdu.

Həsən Mirzəyev böyük dövlət xadimi, müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin memarı Heydər Əliyev ideyalarının təntənəsinə inanırdı. O, ömrünün sonuna qədər Azərbaycanın qəsb edilmiş tarixi torpaqlarının ya İlham Əliyevin diplomatiyası, ya da onun Ali Baş Komandan olduğu Silahlı Qüvvələrinin gücü hesabına öz hüquqi varislərinə qaydacağına inanıb. 2021-ci il sentyabrın 27-də başlayan və 44 gündən sonra xalqımızın tarixinə böyük Zəfər yazan Vətən müharibəsində Müzəffər Ali Baş Komandan və Silahlı Qüvvələrimiz xalqımıza həmin onların sözlə ifadə edilə bilməyən ovqatını yaşadı.

Həsən Mirzəyev Azərbaycan xalqına və onun liderinə inanırdı.

O, 2015-ci il fevral ayının 25-də vəfat etdi və Bakı şəhərindəki II Fəxrli Xiyabanda dəfn edildi.

Bu, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar elm xadimi, ictimai xadim Həsən İbrahim oğlu Mirzəyevin sonuncu və əbədi yolçuluğu idi.

Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində, Azərbaycan təleyüklü məqamlarını yaşayan zamanlarda da Həsən Mirzəyev vətəndaş seçiminə təərəddid etmədi, Azərbaycanın gələcəyi, onun nicatı naminə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin yanında yer tutdu. Həsən Mirzəyev böyük dövlət xadimi, müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin memarı Heydər Əliyev ideyalarının təntənəsinə inanırdı. O, ömrünün sonuna qədər Azərbaycanın qəsb edilmiş tarixi torpaqlarının ya İlham Əliyevin diplomatiyası, ya da onun Ali Baş Komandan olduğu Silahlı Qüvvələrinin gücü hesabına öz hüquqi varislərinə qaydacağına inanıb. 2021-ci il sentyabrın 27-də başlayan və 44 gündən sonra xalqımızın tarixinə böyük Zəfər yazan Vətən müharibəsində Müzəffər Ali Baş Komandan və Silahlı Qüvvələrimiz xalqımıza həmin onların sözlə ifadə edilə bilməyən ovqatını yaşadı.

qədər dərinlikdədir. O layların araşdırılması işində professorun elmi marağı qədər də vətəndaş yanğısını müşahidə etmək mümkündür. Patetikadan uzaq olaraq onu qeyd etməyi vacib bilir ki, Qərbi Azərbaycanın istənilən ərazisində erməni xalqına bağlı toponimlərlə nadir hallarda rastlaşmaq olduğu halda, bu sahədə dominantlığın Azərbaycan xalqına məxsusluğunu hər bir məqamda görmək mümkündür. Bu xüsusda Həsən müəllimin apardığı tədqiqatların miqyası ancaq genişliyinə görə deyil, elmi təsdiqinə görə mühüm əhəmiyyət daşıyır. Onun tədqiqatçı cəlb etdiyi aqronimlər, antroponimlər, zoonimlər, drinonimlər, hidronimlər, oykonimlər, oronimlər 200 ilə yaxındır ki, havadarlarımızın bütün imkanları ilə göstərdiyi yardımlar sayısında bu yerlərdən azərbaycanlıları çıxarmağı bacaran erməni millətçiləri onların gətirdiyi izləri silə bilmədiyini göstərir. XIV cildlik kitabının III cildinə toponimlərlə bağlı araşdırmalarını verən müəllif o araşdırmaların elmi, hətta siyasi əhəmiyyətini diqqətə çatdırır: "Torpağın-daşını qarış-qarış gözdüyüm, maddi-mədəniyyət abidələrinə dərinləndirən bələd olduğum Dərələyəzin toponimistik vahidlərini qələmə almağı zəruri hesab etdim".

O, möcüzəyə inanmırdı, həyatda qazanan hər bir dayanıqlı uğurun kökünü elm və zəhmətdə görürdü.

Bu sözlərin müəllifi dəfələrlə həmin prinsiplərin mövqeyin şahidi olub və onu gənc-

subyektivi kimi əsas nitq hissələrindən olan "feil"-i seçməsinə heyranlənməyib, hətta yerli düşündə, bununla bağlı həqiqət yükü olan zarafatlarından da qalmayıb.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, professor Tofiq Hacıyev Həsən müəllimin böyük təntənə ilə keçirilən 85 illik yubileyində onun elmi fəaliyyətini çıxışının sonunda bu cür səciyələndirdi: "Həsən Mirzəyev müasir Azərbaycan elminin feilidir".

Hesab edirik ki, bu, qaynar, qaynar olduğu qədər də çalışsın və məhsuldar Həsən Mirzəyevin həyat yolunun sərrast ifadəsi idi.

Azərbaycan filologiyasının inkişafında filologiya elmləri doktoru, professor Həsən Mirzəyevin xidmətlərini onun tədqiqatçı cəlb etdiyi mövzular sadalamaqla da göstərmək mümkündür. İstənilən anı peşəkər baxış kifayət edər ki, onun mövzu seçməsinə həmişə mübahisəli, tədqiq olunmamış, dilçilərin və folklorşünasların toxunmadığı məsələləri tədqiqatçı cəlb etdiyinin şahidi olasan. Buna görə, cəsarətli onu demək olar ki, professor Həsən Mirzəyevin Azərbaycan dilçiliyində feil bəhsi üzrə məktəb yaradan, bu mövzuda monoqrafiyalar yazan, 150 il müddətində türkologiyada polemik mövzuları (feili sifət, feilin təsir kateqoriyası və s.) tədqiq edən və mübahisələrə son qoyan alimlərdən biri kimi qəbul edilir. Azərbaycan dilində olan feillər özünün leksik-semantik, morfoloji, sintaktik, üslubi,